

MİCHAEL ENDE'NİN "MOMO" İSİMLİ ESERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Analysis of Michael Ende's "Momo" in the Context of Values Education

Dr. Öğr. Üyesi Suna Özcan

Istanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, sozcan@29mayis.edu.tr

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received:
24.12.2022

Kabul/Accepted:
13.03.2023

Sayfa/ Page:
106-114

Öz

Çocukların dünyasını yansıtan sanat eserleriyle buluşturulmaları kişisel gelişimleri açısından önemlidir. Çocuklar kendi yaşam pençelerinden olaylara yaklaştıkları zaman gerçekçi bir dünya ile buluşabilme olanağı elde edebilmektedirler. Bu nedenle çocuk edebiyatı kavramı çocukların dünyasını çocuk gerçekliği perspektifinden yansıtmak üzere edebî sanatlar arasında yerini almıştır. Çocuk bu edebî eserlerle kendi gerçekliğini yakalarken aynı zamanda kendi değer yargılarını oluşturmak için bir çaba içerisine girmektedir. Bu çabaları verirken toplumun daha yaşanabilir olması için kendisine ve topluma ait olan değerlerin farkına varması beklenmektedir. Bu farkındalığın gelişimi ancak nitelikli edebî eserlerle mümkün olmaktadır. Bu nedenle çocuk kitaplarının çocukların değer gelişimine destek olması, onları bu açıdan beslemesi oldukça önemlidir. Bu önemden hareketle Michael Ende tarafından 1973'te kaleme alınan *Momo* isimli çocuk kitabında yer alan değerlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Doküman analizi ile yapılan bu çalışmada Türkçe Dersi Öğretim Programındaki (TDÖP) kök değerler ölçüt olarak kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre *Momo* kök değerleri taşıma bakımından önemli bir eser niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, Momo, Michael Ende, değerler eğitimi, kök değerler

Abstract

Bringing children together with works of art that reflect their world is important for their personal development. When children approach the events from their own life claws, they have the opportunity to meet with a realistic world. For this reason, the concept of children's literature has taken its place among the literary arts in order to reflect the world of children from the perspective of child reality. While the child catches his own reality with these literary works, he also makes an effort to form his own value judgments. While making these efforts, the society is expected to realize the values that belong to itself and the society in order to make it more livable. The development of this awareness is only possible with qualified literary works. For this reason, it is very important that children's books support children's value development and nurture them in this respect. Based on this importance, it is aimed to analyze the values in the children's book *Momo*, written by Michael Ende in 1973. In this study conducted with document analysis, the root values in the Turkish Language Curriculum (TCC) were used as criteria. According to the results obtained, *Momo* is an important work in terms of carrying root values.

Keywords: Children's literature, Momo, Michael Ende, values education, root values

Atıf/Citation: Özcan, S. (2023). Michael Ende'nin "momo" isimli eserinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 8(15), 106-114.

Giriş

Yazınsal eserler arasında önemli bir yere sahip olan edebiyat metinleri bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde, yaşama dair yeni anlamlar ortaya koymalarında önemli bir yere sahiptir (Yalçın, Aytaş, 2002; Kavcar, 1999). Özellikle çocuk edebiyatı eserleri çocukların gerçeklik dünyalarına hitap etmesiyle yaşama yepyeni bir perspektiften bakmalarını sağlamada oldukça önemlidir. Çocukluk perspektifiyle çocuklara dair eserlerin ortaya konulmasıyla birlikte çocukluk kavramı da kabul görmüştür (Şirin, 2016; Şirin, 1994). Böylece eski dönemlerde birer küçük yetişkin olarak nitelendirilen çocuklar artık birer çocuk olma haklarına kavuşmuşlardır. Bu hakların getirdiği özgürlük bağlamında çocuklara yönelik edebiyat metinlerinin ortaya konulması hızlanmaya başlamıştır. Bu alandaki hız, beraberinde çocuklara yönelik ortaya konulan edebiyat metinlerinin dayanması gereken temel ölçütlerin neler olabileceğine dair sorunları beraberinde getirmiştir. En nihayetinde çocuk edebiyatı metinlerinin şekil ve içerik bakımından çocuğa uygunluğunun ele alınması gerektiğine dair genel bir görüş ortaya konulmaktadır (Dilidüzgün, 2016). Buna göre çocuk edebiyatı metinleri çocukların dil gelişimlerini, bilişsel, duyuşsal gelişimlerini sağlayan, sanat ve estetik bakış açılarının gelişimine zemin hazırlayan, çocukların kendilerini gerçekleştirmek için attıkları adımlarda onlara yol gösterici olan sanat ve estetik duyarlılıklar dikkate alınarak oluşturulan edebî metinler olarak tanımlanmıştır (Dilidüzgün, 2016, Dilidüzgün, 2018; Sever, 2015; Turan, Yılar, 2015; Sever, 2007). Bu edebiyat metinleriyle bireyin yaşamda karşılaşabileceği olası durumlar karşısında verebileceği tepkilere dair bilinç kazanması sağlanmaktadır. Birey gerek kendi çatışmalarını gerekse toplumsal çatışmaları edebiyat metinleri aracılığıyla çözüme yoluna gider. Böylece yaşamın temel özelliklerine dair bilince daha rahat bir şekilde erişebilme olanağını elde edebilmektedir (Kavcar, 1999). Süreç içerisinde karşılaşılan bu çatışmalarla birlikte bireyin kendi değerler dünyasını oluşturması ve toplumsal değerlere erişebilmesi, bunların bilincine varabilmesi daha iyi bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Çünkü çocuklar edebî metinlerle aslında çok küçük yaşlarda ninnilerle, masallarla birlikte tanışmaktadır. Buralardaki değerler, öğretiler toplumsal belleğin de taşıyıcıları oldukları için çocukların değerler geliştirmelerine önemli derecede hizmet etmektedir (Celepoğlu, 2007). Çocuklar edebî metinlerle eğlenceli vakit geçirirken farkında olmadan yeni şeyler öğrenmekte, bireysel ve toplumsal değerlere karşı farkındalıklarını geliştirebilmektedirler.

Edebiyat eserleri aracılığıyla çocuklara değerler eğitiminin verilmesi çocuğun çocuk gerçekliği bakış açısıyla toplumu toplum yapan nüvelere erişebilme olanağı sunar. Bu olanağa sahip olan çocuk hem kendi gerçekliğine sarılabilmek, kendi gerçekliğini koruyabilmek hem de bireysel ve toplumsal değerlerin sunduğu olanaklara dair farkındalıklar geliştirebilmektedir. Burada değer olarak nitelendirilen husus bireylerin duygu, düşünce, fikir; doğru, yanlış, etik/gayri etik; istek, arzu gibi durumları belirleyen ilkeler olarak nitelendirilmektedir (Akbaş, 2008; Halstead-Taylor, 2000). Değer ifadesine toplumsal bakış açısıyla yaklaşan Özbay'a (2010) göre değerler toplumun birlik, beraberlik içerisinde devamını sağlayan inanışlardır. Bu inanışlar toplumca benimsenen özelliklere sahip olduğu için bunların varlığı toplumsal devam ve düzen için güçlendiricidir. Değerler bireysel ve toplumsal denge için belirleyici özellikler taşısa da aslında yaşamın her boyutunda olmazsa olmazlar arasında yer almaktadır. Yaşamdaki değişimlerle birlikte değerlere atfedilen tanımlar da değişebilmekte, gelişebilmekte, yeni değerler ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle Demircioğlu ve Tokdemir'e (2008) göre toplumsal değişimlerle birlikte değerlerin yeniden ele alınması gerekmektedir. Çünkü değerler aslında bütün bilim dallarının temelini oluşturmaktadır. Gerek bilimsel gerekse yaşamsal alandaki değerlerin öğretimi aslında bu kabullerle şekillenmektedir. Bu değerlerin öğretimi toplumsal güç açısından oldukça önemlidir. Özellikle küçük yaşlardan itibaren yaşama dair değerlerle karşılaşan çocuklar ileriki zamanlarda sahip oldukları bu değerlerle yaşama karşı daha duyarlı olabilmektedirler. Bu nedenle estetik duyarlılıkla ele alınmış çocuk kitapları aracılığıyla değerlerin öğretimi hem sanatsal hem bilişsel hem de duygusal gelişim için önemlidir. Bunlardan hareketle 2019 yılında Türkçe Dersi Öğretim Programında (TDÖP) kök değerler verilmiştir. Bu kök değerler; "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" (TDÖP, 2019) şeklindedir. Programda bu kök değerlerin diğer değerlerle ele alınıp zenginleşebileceği ifade edilmektedir. Burada toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve değerlerin Türkçe öğretimine yansıtılmasına dair önemi görmekteyiz. Benzer şekilde diğer derslerin öğretim programlarında değerlerin duyumsatılmasına dair alt ifadeler görebilmekteyiz. Toplumla mal olmuş değerlerin sonraki nesillere iletilmesi, çocukların değer gelişimleri için öğretim programlarında yer verilmesi oldukça önemlidir.

Çünkü eğitim sistemleri aslında topluma mal olmuş değerlere dayanmaktadır (Kaymakcan, Meydan, 2011). Bu nedenle küçük yaşlarda gerek toplumsal gerekse evrensel değerlerin çocuklara duyumsatılması için en çok kullandıkları araçlar aracılığıyla, yani çocuk kitapları aracılığıyla onlara duyumsatılması önemlidir. Araştırma kapsamında Michael Ende'nin 1973 yılında çocuklar için kaleme aldığı *Momo* isimli eseri değerler bağlamında analiz edilecektir. Birçok dile çevrilen bu eser çocuk edebiyatı alanından önemli bir yere sahiptir. *Momo* isimli çocuk kitabının özeti şu şekildedir:

Eser sekiz yaşında olan bir kız çocuğu üzerinden şekillenmektedir. Kimsesiz olan bu kız çocuğu harabe olan eski tiyatronun yıkık bir odasında yaşamaktadır. Çevredekiler tarafından sevilen bu kız çocuğunun adı Momo'dur. Momo, her olumsuzluğa karşı pozitif olan, çözüm odaklı, yardımsever bir çocuktur. İyi bir dinleyici olan Momo'nun en yakın arkadaşları turist rehberi Gigi ve çöpçü Beppo'dur. Şehirdeki herkes birbirine vakit ayıran, birbirleriyle sohbet etmekten zevk alan yardımlaşma duygusu ile birbirine bağlı olan kişilerdir. İnsanlar mutlu mesut yaşarken günün birinde duman adamlar tarafından kurulan Zaman Tasarruf Şirketi "az zamanda çok iş yapma" düşüncesiyle insanların zamanlarını çalmaya başlamaktadırlar. Çalınan bu zamanlar halkı mutsuz ederken duman adamların yaşamlarını uzatmaktadır. Bir süre sonra şehirdeki eski canlı yaşam bitmeye başlar ve Momo'nun yanına kimse uğramaz olur. Bir gün duman adamlardan biri Momo'nun yanına gelir ve böylece Momo olayın farkına varmaya başlar. Halkı kurtarmak için harekete geçer. Gigi ve Çöpçü Beppo ile eylem yapan Momo'yu yine kimse duymak istemez fakat duman adamlar Momo'nun onlar için tehlike arz ettiğini fark edip onu yakalamaya karar verirler. Momo çaresizce ne yapacağını düşünürken bir kaplumbağa imdada gelir ve böylece Momo için yeni bir çıkış yolu ortaya çıkar. Kassiopeia isimli bu kaplumbağa aslında Hora Usta'nın gönderdiği kaplumbağasıdır. Kaplumbağa Kassiopeia, Momo'yu Hora Usta'nın Hiçbir Yerde Evi isimli evine getirir. Bu esnada duman adamlar Momo'yu tamamen yalnız bırakmak için geri kalan iki arkadaşına da hayallerinden daha iyi işler vererek onları Momo'dan uzaklaştırırlar. Momo'nun bütün çabalarına rağmen hiç kimse eski yaşama dönmez çünkü duman adamlar onların zamanını yönetmektedir. En sonunda Hora Usta'nın ve kaplumbağa Kassiopeia'nın yardımıyla Momo duman adamları yenip insanların zamanını kurtarmayı başarır. Yine herkes eskisi gibi mutlu mesut yaşamaya devam eder.

Bu çalışmada Michael Ende tarafından 1973 yılında yazılan *Momo* isimli eser TDÖP'de yer alan kök değerler bağlamında analiz edilmesi amaçlanmıştır. Amaç doğrultusunda şu problem sorusu doğrultusunda çalışma yürütülmüştür:

Momo isimli eser TDÖP'de yer alan kök değerleri karşılama durumu nasıldır?

Yöntem

Araştırmanın bu aşamasında araştırmada kullanılan modele, araştırmanın nesnesine, veri toplama aracına, verilerin analizine dair bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma kapsamında Michael Ende tarafından 1973'te kaleme alınan *Momo* isimli eserin kök değerler bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırma nitel araştırma yöntemi kapsamında durum çalışması deseni ile desenlenmiştir. Durum çalışması mevcut duruma ilişkin detaylı betimlemelerin ortaya konulmasının amaç edinildiği durumlarda kullanılmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2013; Büyüköztürk vd. 2010).

Araştırma Nesnesi

Michael Ende tarafından 1973 yılında yazılan ve Analiz Basım Yayın tarafından ikinci basımı 1996'da gerçekleştirilen *Momo* isimli çocuk kitabı araştırmanın nesnesini oluşturmaktadır. TDÖP'de yer alan kök değerler dikkate alınarak *Momo* isimli kitap ölçüt örneklemeyle seçilmiştir. Ölçüt örneklemede ölçüt araştırmacı tarafından belirlenip bu doğrultuda çalışmada kullanılan nesne seçilebilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2018). Araştırmanın amacı dikkate alınarak TDÖP'de yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik isimli değerler ölçüt olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak TDÖP'de "Değerler" başlığı altında yer alan ve kök değerler olarak nitelendirilen "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" on kök değer bağlamında verilerin elde edilmesi amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Doküman analizi yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Doküman analizi çalışmalarında olgu ve olaylara yönelik materyallerin analizleri gerçekleştirilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2013). Mevcut çalışmada elde edilen veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz temel alınarak yapılan çalışmalarda elde edilen veriler açıklanır, yorumlanır, sebep-sonuç ilişkilerine dayalı durumlar ortaya konulur. Bunlardan hareketle belirlenen ölçütler dikkate alınarak tanım ve yorumlar yapılmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2013). Bu çalışmada da kök değer olarak nitelendirilen on temel değer dikkate alınarak tema ve kodlar oluşturulmuştur. Belirlenen bu tema ve kodlar alanda uzman olan beş kişi ile paylaşılmıştır. Bunların öncesinde bu uzmanların araştırma nesnesi olarak belirlenen Momo isimli kitabı okumaları sağlanmıştır. Belirlenen uzmanlar tarafından üç defa Momo okunmuştur. Ardından araştırmacı tarafından oluşturulan kod ve temaları değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanlar tarafından yapılan dönütler doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır. En son beş uzmandan alınan görüşlerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla görüş uyumuna bakılmıştır. Miles ve Huberman (2019) formülü dikkate alınarak yapılan uyum değerlendirmesine göre uzmanlar arası görüş uyumu %81'dir. Görüş uyum değerlerinin de uygun olması dikkate alınarak süreç şekillendirilmiştir.

Araştırma kapsamında analizlerin gerçekleştirilmesinde beş farklı uzmandan görüş alınmıştır. Bu uzmanların Türkçe eğitimi alanında çalışıyor olmaları, *Momo* isimli eseri en az üç defa okumaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Uzmanlar lisans ve lisansüstü eğitimleri esnasına çocuk edebiyatına yönelik eğitim almış, aynı zamanda TDÖP'de yer alan değerler konusunda bilinçli bireylerdir. Araştırmacı tarafından belirlenen tema ve kodlar her bir uzmana ayrı ayrı gönderilmiş, verdikleri dönütler doğrultusunda düzeltmeler yapılmıştır. En sonunda uzman görüşleri Miles ve Huberman (2019) formülü ile değerlendirilmiş ve uzmanlar arası görüş birliği %81 olarak belirlenmiş, bu doğrultuda analizler gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu aşamasında Michael Ende tarafından yazılan *Momo* isimli eserin TDÖP'de yer alan kök değerler bağlamında analizi sonucunda elde edilen bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 1: Michael Ende'nin Momo İsimli Eserinde Belirlenen Değerler

Kök Değerler	f
Adalet	23
Dostluk	26
Dürüstlük	45
Öz Denetim	21
Sabır	16
Saygı	23
Sevgi	53
Sorumluluk	19
Vatanseverlik	6
Yardımseverlik	43

Tablo 1'de Michael Ende tarafından yazılan *Momo* isimli eserde tespit edilen kök değerlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Buna göre adalet 23, dostluk 26, dürüstlük 45, öz denetim 21, sabır 16, saygı 23, sevgi 53, sorumluluk 19, vatanseverlik 6, yardımseverlik 43 yerde geçmektedir. TDÖP'de geçen kök değerlerin tümü aslında burada yer almaktadır. Bu kök değerler arasında en fazla sevgi kavramına yer verilirken sırayla dürüstlük, yardımseverlik, dostluk, adalet, saygı, öz denetim, sabır ve vatanseverlik kavramlarına yer verildiği görülmektedir. Bu kavramların geçtiği kısımlara örnek ve açıklamaları şu şekildedir:

Adalet: *Momo* isimli eserde sıklıkla geçen kavramlardan biri de adalettir. Momo duman adamların insanlara karşı olan tavırlarının farkında olup onları kurtarmak için duman adamlara savaş açar. Küçük bir çocuk olmasına karşın fark ettiği bu haksızlıklar karşısında mücadele etmeyi tercih ettiği için örnek davranış sergiler. Gelişen olaylar arasında yan karakterlerde de benzer şekilde adil davranış yaklaşımlarını görmek mümkündür:

"...İlk defa o gün gelen çocuğun yanında bir el radyosu vardı. Çocuklardan biraz ötede oturmuş ve radyoyu sonuna kadar açmıştı. Radyoda bir reklam vardı.

'Şu aptal kutunun sesini biraz kısamaz mısın?' diye sert bir tavırla çıkıştı Franco adlı delikanlı.

'Seni duyamıyorum,' diye sırtarak karşılık verdi yabancı çocuk. 'Radyomun sesi çok çıkıyor.'

'Çabuk kıs şunu!' diye bağırdı Franco ayağa kalkarak.

Yabancı oğlanın rengi kaçtı ama inatla cevap verdi: 'Ne sen ne de başkası, hiç kimse bana karışamaz. Radyomun sesini istediğim kadar açarım.'

'Hakkı var,' dedi ihtiyar Beppo. 'Biz ona hiçbir şeyi yasaklayamayız. Olsa olsa rica edebiliriz.'

Franco yerine oturdu.

'Başka yere gitsin,' diye söylendi suratını asarak. 'Öğleden beri yapmadığı kalmadı.'

'Herhalde bir sebebi vardır,' diyen Beppo, yabancı çocuğa gözlüğünün üstünden dostça ve dikkatle baktı.

'Mutlaka olmalı,' dedi."

Bu durum okuyucularda kaba güç yerine daha ılımlı bir yaklaşımla da adaletin sağlanabileceğine dair ipucu vermektedir. Kitap boyunca olaylar karşısında verilen tepkilerde adaletin gözetildiği ve haksızlık karşısında mücadelenin verildiğini görmek mümkündür.

Dostluk: Duman adamların insanların zamanlarını almasından dolayı artık kimse Momo'nun yanına gelmemektedir. Önceden Momo'ya yardım eden ve aralarında dostluk bağı gelişen bu insanların tutumlarına karşı Momo geçmiş günleri geri kazanmak için mücadele etmektedir. Bunun için herkesi tek tek ziyaret eder:

"Momo böylece eski dostlarını birer birer dolaştı. Vaktiyle ona tahta parçalarından masa ve sandalye yapmış marangoza gitti. Yatak ve yorgan vermiş kadınlara gitti. Söztün kısası, eskiden kendisine gelip konuşarak huzur ve neşe bulan kim varsa hepsini bir bir aradı. Hepsi de tekrar gelmeye söz verdiler. İçlerinden bazıları sözlerinde durmadı, bir kısmı vakit bulamadıkları için gelemedi ama dostlarının çoğu geldi, tıpkı ilk günlerdeki gibi."

Her ne olursa olsun dostluk adına verilen mücadelenin gerekliliğine örnek davranışların sergilendiğini ifade etmek mümkündür:

"Tahta masanın üzerindeki maşrapaya bir mektup dayalı duruyordu. Tozlanmıştı.

Üzerinde 'Momo'ya' yazıyordu.

Momo'nun yüreği hızla çarpmaya başladı. Ömründe hiç mektup almamıştı. Mektubu eline aldı, evirip çevirdi, sonra zarfı yırtıp kâğıdı çıkardı ve okudu:

'Sevgili Momo,

Ben taşınıyorum. Dönecek olursan, hemen beni ara. Seni çok merak ediyorum. Çok özlüyorum. Umarım başına bir şey gelmemiştir. Aç kalırsan Nino'ya uğra. O hesabı bana yollar, ben öderim. Canın ne kadar yemek isterse ye, anladın mı? Nino sana her şeyi anlatır. Beni hep sev! Ben de seni seviyorum!

Daima aklımdasın, Gigi.”

Momo'nun uzun süre ortadan kaybolmasından dolayı dostları tarafından merak edilmesi ve Momo'yu bulmak için verdikleri mücadele dostluğun ne kadar önemli olduğuna dair güzel örnekler sunmaktadır. Momo'nun yakın arkadaşlarından Gigi'nin Momo için yazdığı mektup ve Momo'nun ihtiyaçlarının bilincinde olması bu yönde ona dost eli uzatması çocuk edebiyatında kazandırılmak istenen değerler bakımından oldukça etkileyici olduğunu ifade etmek mümkündür.

Dürüstlük: Kök değerler arasında yer alan dürüstlük kavramına ilişkin bulgulara sıklıkla yer verilmiştir. Hatta en sık yer verilen değerlerden biridir. Momo'nun ortadan kaybolmasıyla birlikte duman adamlar tarafından kendilerine hayallerinden çok daha fazlası verilmiş olmasına rağmen dostluklarına sadık kalmayı ve her şeyi bir kenara bırakıp Momo için mücadele etmeyi tercih etmeleri dürüstlüğe ilişkin önemli göstergeleri sunmaktadır. Momo'nun yakın dostu Çöpçü Beppo'nun, Gigi bu konuda örnek davranışlar sergilemektedirler.

“Eski Gigi'den geriye pek bir şey kalmamıştı. Ama o yine de günün birinde geriye ne kaldıysa topladı ve kendisiyle hesaplaşmaya karar verdi. O artık, milyonlarca dinleyicisi bulunan ve sesinin ağırlığı olan önemli bir insandı. Gerçeği bütün insanlara o değil de kim anlatacaktı? Evet, onlara duman adamlardan söz edecekti! Üstelik bunun uydurulmuş bir hikâye olmadığını ve Momo'yu aramak için bütün dinleyicilerinin kendisine yardımcı olmalarını istediğini de söyleyecekti. Bu karara eski arkadaşlarını özlediği bir gecede varmıştı.”

Öz denetim: Zorluklar karşısında mücadele ederken aynı zamanda sabırlı olmanın önemini duyumsatma konusunda önemli ipuçlarına rastlamaktayız. Momo duman adamların insanların zamanlarını ellerinden almasından, ailelerin çocuklarını Momo'dan uzaklaştırmasından dolayı üzüntü duyduğu halde kendini denetlemeyi ve olaylara karşı sağ duyu geliştirmeyi başarmasından dolayı örnek davranışlar sergilemektedir. En yakın iki arkadaşı olan Gigi ile Beppo'ya duyduğu özlem ve duman adamların tehlikeli olmaları onu ikilemde bırakır. Bir taraftan arkadaşlarına ulaşmak ister diğer taraftan duman adamlardan korkar. En nihayetinde korkusunu denetleyerek arkadaşları için mücadele vermek üzere yola koyulur:

“O anda Momo, Beppo ve Gigi'nin zaman tasarrufu ve salgın konusundaki sözlerini hatırladı. Duman adamın bu işle bir bağlantısı olduğunu sezdi. İki dostunun da şimdi yanında olmamalarına üzüldü. Kendini hiç bu kadar yalnız hissetmemişti ama yine de korkmamaya karar verdi. Bütün gücünü topladı ve duman adamın sığındığı o karanlık boşluğa sızmaya uğraştı.”

Sabır: Beklenmedik olaylar karşısında verilebilecek ani tepkilerin olumlu sonuçlardan çok olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dair önemli göstergeler ortaya konulmaktadır. Çok boyutlu yaklaşım sergilemeyi, sebep-sonuç ilişkilerini keşfetmeyi, sakin ve mantıklı bir şekilde gerekçeler ortaya koyup bu doğrultuda öğrencilerin çaba göstermeleri gerektiği konusunda güzel örnekler sunmaktadır:

““Ya onu buldularsa?” diye bağırdı Beppo. ‘Ne olur o zaman?’ İki eliyle genç arkadaşının yakasına yapışıp sarsmaya başladı. ‘Ama Gigi, inan bana! Duman adamlar gerçekten var! Bir şeyler yapmalıyız, hem de çabuk!’”

‘Dur Beppo, biraz sakin,’ diye korkuyla kekeledi Gigi. ‘Elbette bir şeyler yapacağız. Ama önce iyice düşünelim. Daha Momo'yu nerede arayacağımızı bile bilmiyoruz.’”

Saygı: Farklılıklara, farklı bakış açılarına sahip insanların varlığı ve bunun aslında zenginlik olduğu konusunda güzel örneklerle rastlamak mümkündür. Çöpçü Beppo Momo'nun en yakın dostlarından biridir. Bu dostluk belki de Çöpçü Beppo'nun diğerleri tarafından gülünç ve komik olarak görülen konuşmalarının Momo tarafından değerli görülmesinden kaynaklanıyordur. Yani değer gördüğünü ve bakış açısına saygılı birine karşı Çöpçü Beppo'nun de sevgi beslemesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum saygının insan ilişkileri için ne kadar değerli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Benzer şekilde turist rehberi olan Gigi'nin de komik görülen davranışları Momo tarafından sevilir ve takdir edilir. Bu durum onların birbirlerine karşı güçlü bağlar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

“Çöpçü Beppo'nun konuşmalarını duyup da onunla alay eden ve anlattıklarına kahkahalarla gülen çok fazla insan oluyordu. Oysa Momo onu seviyor, onun sözlerine değer veriyordu

“Aslında Çöpçü Beppo ile Turist Rehberi Gigi gibi, dünya görüşleri ve düşünceleri ve düşünceleri bambaşka olan apayrı iki insanın dostluk kuracağına kimse inanmaz. Ama böyleydi işte. Ne gariptir ki Gigi'nin tuhafliklarını hoş karşılayan tek insan Beppo'ydu. Ve yine şaşılacak şeydir ki ihtiyar Beppo'nun saçmalıklarıyla alay etmeyen tek kişi de o çenebaz Gigi'ydi.”

Sevgi: Momo'da en çok kullanılan kök değer sevgidir. Momo sevgi üzerine temellendirilmiş bir çocuk kitabıdır denebilir. Her bir kahramanın karşısındaki farklı bireylere, farklı bakış açılara, doğaya, topluma duydukları büyük sevgi ve olay örgüsünün aslında bu sevgi temelinde gelişmesi oldukça dikkat çekicidir. Karşılıklı sevgi ve empatinin yerini doldurmaya çalışan duman adamlara karşı verilen mücadele bu bağın daha da güçlendirmesi çocuklar için oldukça güzel ipuçları sunmaktadır. Bu değer metnin bütününe doğal bir şekilde yayılmıştır. Çocuk gerçekliğiyle bir yaklaşımın ortaya konulması, çocuğa ders verme amacının ötesinde mesajlar vermesi oldukça önemli bir eser olarak anılmasını sağlamaktadır.

“Bu çiçek Momo'ya çiçeklerin en güzeli gibi geldi. Bu harika bir çiçektir, çiçeklerin kraliçesiydi!”

“Onun da yavaşça solduğunu ve yapraklarının karanlık suya karışmaya başladığını görmek, Momo'yu öylesine üzdü ki neredeyse hıçkırarak ağlayacaktı. Ama Hora Usta'ya sessiz olacağına dair verdiği sözü hatırlayıp kendini tuttu.”

Sorumluluk: Momo'daki karakterlerin büyük bir kısmı üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri, toplumsal süzen açısından insanların dayanışma içerisinde olması ve bunun da herkesin alması gereken bir sorumluluk olduğu duygusunu duyumsatması bakımından önemlidir. Özellikle Momo'nun ortadan kaybolmasından dolayı arkadaşlarının onu bulmak için verdikleri mücadele, gösterdikleri fedakarlıklar dostluğun getirdiği sorumluluğu sevgiyle sahiplenmeleri önemlidir. Momo'nun toplumu duman adamlardan kurtarmak için verdiği mücadele toplumsal refahın sağlanmasındaki sorumluluğu teslim alması bakımından önemlidir:

“Bu olaydan sonraki günlerde Momo eski dostlarını aramaya koyuldu. Neden artık kendisini aramadıklarını, neler olduğunu öğrenecekti.”

Vatanseverlik: Momo'nun yaşadığı bölgedeki halkı duman adamlardan kurtarmak için verdiği mücadele aslında en büyük vatanseverlik olarak nitelendirilebilir. Küçük bir kız çocuğu olmasına ve duman adamlardan korkmasına karşın bütün cesaretini toplayıp onlara karşı savaş açması ve nihayetinde halkı duman adamlardan kurtarması önemli fikirler sergilemektedir:

“Momo'nun kaybolduğu gecede sonra, Beppo işi elverdiği sürece tiyatro harabesine gelerek oturup bekliyordu. Korkusu ve huzursuzluğu gün geçtikçe arttı. En sonunda, Gigi'nin öne sürdüğü bahanelere aldırmaıyıp durumu polise bildirmeye karar verdi.”

Yardımseverlik: Kitap boyunca Momo arkadaşlarını ve bölge halkını kurtarmak için mücadele etmektedir. Tek amacı halkı ve dostlarını kötü adamlar olan, zaman hırsızlığı yapan duman adamlardan kurtarmaktır. Bu mücadelenin sonunda onu tatmin eden tek şey insanların özgürlüklerine kavuşmaları. Yani insanlara herhangi bir çıkar gözetmeksizin, daha mutlu bir dünya ortaya koymak için mücadele etmektedir. Benzer şekilde Momo'nun arkadaşları da Momo ortadan kaybolduğunda ona ulaşmak, onu kurtarmak için mücadele etmektedirler. Momo evsiz olduğunda bölge halkı ona barınabileceği bir yaşam alanı oluşturmak yardım etmektedirler ve bu yardımdan dolayı da oldukça mutlu olmaktadır. Yardımlaşmaya dair önemli örnekler ortaya koyan Momo çocukların keyif alabileceği özellikler sergilemektedirler:

“Ama öyleyse,” diye atıldı Momo, ‘dostlarımıza yardım etmemiz gerekiyor!’”

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

TDÖP'de yer alan kök değerler bağlamında *Momo* isimli çocuk kitabı incelendiğinde adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerinin tümüne yer verildiği görülmektedir. En çok yer verilen değerler sırayla sevgi, dürüstlük, yardımseverlik, dostluk, saygı, adalet, öz denetim, sorumluluk, sabır, vatanseverlik olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşama karşı bir duruşa sahip olabilmeleri, kendi benliklerinin farkına varabilmeleri, yaşama dair bilince sahip olabilmeleri bakımından çocuk edebiyatı eserleri önemli bir yere sahiptir. Özellikle MEB tarafından geliştirilen öğretim programlarında çocuklara kazandırılması beklenen kazanımlar ve değerler yer almaktadır. TDÖP de çocuklara dil gelişimlerinin yanı sıra üst düzey düşünme becerileri kazandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca MEB tarafından belirlenen kök değerler de önemli bir yere sahiptir. Çocuk edebiyatı eserlerinde bu kök değerlere yer verilmesi veya diğer bir ifadeyle bu kök değerlerin yer aldığı çocuk edebiyatı metinlerinin okutulması belirlenen hedeflerin çocuklara kazandırılması bakımından önemlidir. Bu edebî metinlerle çocukların dünyasından toplumsal düzen için, bireysel gelişim için önemli değerlerin kazandırılması mümkün olabilmektedir (Tuğluk, 2018; Yazıcı, 2006). Zihinsel anlamda da sağlıklı bireylerin yetişmesi sağlam değerlerle beslenmeleri ile mümkündür (Yazıcı, 2006). Bu nedenle çocukların değerlerle bezenmiş, çocuk edebiyatının temel ölçütleri dikkate alınarak, estetik değerlerin ön planda olduğu eserlerle buluşturulmaları sağlıklı bir nesil için zorunludur. Karatay'a (2007) göre çocuk edebiyatının birincil amacı çocuğu eğitmek olmasa da çocuklarda oluşturduğu etki, onlarda bıraktığı iz ile yaşamı algılayış biçimini, olaylara karşı yaklaşımını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle belirlenen değerleri de içeren nitelikli çocuk kitaplarının minik okuyucularla buluşturulması onlarda bilinç oluşturmaya sağlayabilmektedir. Hökeleki (2010) toplumsal düzen ve toplumsal refah için değerlerin nesiller arasında aktarılmasının gerekli bir durum olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal değerlerin erken yaşlarda çocuklara duyumsatılması, bu konuda herhangi bir dayatmada bulunmadan aktarılması ve çocuklar tarafından benimsenilmesinin en iyi yolu çocuk edebiyatı eserleri aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Çünkü çocuğa onun dünyasından yaklaşan onun diliyle konuşan edebiyat eserleri çocuklarda değer yargıları da oluşturabilir, onları bu bakımdan besleyip güçlendirebilir. Dilidüzgün'e (2016) göre çocuk edebiyatı doğrultusunda ortaya konulan eserler çocukların bilişsel, duyuşsal gelişimlerini hırpalamamalı, ayrıca çocuklara bir şeyler dikte etmekten uzak olmalıdır. Ancak bu özellikleri taşıyan edebî eserler çocukların dünyalarına hitap edebilir. Ayrıca durağan karakterler, dikte edici metinler çocukların dünyasından uzaktırlar (Dilidüzgün, 2018). Devingen, çocuğu harekete geçiren, merak duygusunu ön planda tutan, çocukları olayların akışına çağırarak edebî metinler çocuklara değerler kazandırmada önemlidir. Çocuklar bu değerlerle beslenerek kendi kişiliklerini geliştirmektedirler (Yaman, 2012). Bu nedenle çocuk dünyasını temel alarak çocuklara üst düzey düşünme becerileri, sorgulama becerileri kazandıran edebî eserlerin geliştirilmesi, çocukların bunlarla buluşturulması önemlidir. Çocuğun toplumsal değerlerin farkına varması, yaşamın devamı için değerlere ihtiyaç olduğunu, kendi benliğini geliştirmesi için sahip olması gereken değerlerin farkına varması nitelikli çocuk edebiyatı eserleriyle belirlenebilir. Bu nedenle kök değerler olarak nitelendirilen değerler öğretim programı bağlamında kazandırılmaya çalışılırken aslında yaşamın kendisi olan bu değerlerin çocukların dünyasından onlara sunulması daha iyi farkındalıklar geliştirmelerine katkı sağlayabilir. *Momo* isimli çocuk kitabı sevgi, saygı, dayanışma, dostluk gibi birçok kavrama dair örnekleri fazlasıyla barındırmaktadır. Yaş düzeyleri dikkate alınarak bu kitabın çocuklara okutulması belirtilen değerlerin yanı sıra nitelikli çocuk kitabıyla tanıştırmaları bakımından örnek teşkil edebilir. Her ne kadar belirtilen değerler dikkate alınarak eser incelenirse de eserin devingen yapısı, çocuk dünyasını, çocuk gerçekliğini iyi bir şekilde betimlemesi okuyucuyu metne çekmekte, metindeki kahramanlarla özdeşim kurmalarına zemin hazırlamaktadır. Michael Ende tarafından yazılan bu eserin yanı sıra diğer eserlerinin de çocuklara sunulması, çocuk edebiyatı bağlamında incelenmesi önerilebilir. Ders saatlerinde de konulara bağlı olarak *Momo*'nun kullanılması süreci daha nitelikli hale getirebilir.

Kaynakça

Akbaş, O. (2008), Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16) 9-27.

- Celepoğlu, A. (2007). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Pegem A Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H., Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, içerik ve işlev. *Değerler Eğitimi*, 6(15), 69-88.
- Dilidüzgün, S. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Öğrenci Ders Notu.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını ve yazın eğitimine ilk adım*. Tudem Yayınları.
- Ende, M. (1996). *Momo*. Kaynak Yayınları.
- Halstead, J. M. & Taylor, J. M. (2000), Learning and Teaching about Values: A review of recent research, *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169- 202.
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: Değerler eğitimi, *Eğitime Bakış Dergisi*. 6(12), 4-9.
- Karatay, H, (2007), Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Engin Yayınevi.
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2011). Din kültürü ve ahlak bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi*, 9(21), 29-55.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. MEB.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2019). *Genişletilmiş bir kaynak kitap nitel veri analizi*. (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Özbay, M. (2010), *Türkçe öğretimi yazıları*. Öncü Kitap.
- Sever, S. (2007). *Okuma kültürü edinme sürecinde Türkçe öğretiminin sorumluluğu*. MEB Yayını, 108-126.
- Sever, S. (2015). *Çocuk ve edebiyatı ve okuma kültürü*. Tudem Yayınları.
- Şirin, M. R. (1994). *Çocuk edebiyatı*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili Dergisi*, 10(780), 12, 31.
- Tuğluk, İ. H. (2018). Değerler eğitimi yönünden klasik hikayelerimizin önemi: Kıssa-i Seyyid Cüneyd ve Reşide-i Arab örneği, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(21), 18-29.
- Turan, L. & Yılar, Ö. (2010). *Çocuk edebiyatı*. Pegem Akademi.
- Yalçın, A. & Aytas, G. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Akçağ Yayınları.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Akçağ Yayınları
- Yazıcı, K. (2006), Değerler eğitimine genel bir bakış. *TÜBAR-XIX*, 499-522.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Suna ÖZCAN

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

